

Проф. д-р Крсте БОГОЕСКИ

ПМФ - Институт за етнологија и антропологија
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
МНК Син штит, Скопје

ПРИОРИТЕТИ ПРИ ЗАШТИТАТА НА МУЗЕЈСКИТЕ КУЛТУРНИ ДОБРА

Апстракт. Во трудот се опфатени можните предизвикувачи на ризик, особено имајќи ги предвид десетте агенсии на Канадскиот конзерваторски институт, кои дејствуваат на уништувањето на музејските предмети. Во текстот се дадени насоките кон кои треба да се движат одговорните стручни лица на музеите, кои треба да ги оформат сопствените приоритети за да може да одговорот на предизвиците на ризик во кои може да се најдат музејските културни добра.

Клучни зборови. Приоритети, заштита, музејски културни добра, музејска документација, деструкција.

Кога зборуваме за заштитата како прва музеолошка функција, тогаш мислиме на категориите во рамките на таа функција, како што се: стручна, правна и ефективна заштита. Стручната заштита ги опфаќа активностите што се поврзани со проучувањето и истражувањето, со евидентирањето, со создавањето на документацијата како вишок на вредноста на човековиот ум. На тој начин се штитат информациите што ги носат музејските предмети како културни добра. Правната заштита е регулирана со различните законски акти и документи кои ја гарантираат сопственоста на секој музејски предмет. Ефективната заштита, впрочем е фактичката физичка заштита на предметите како културни добра во музејските установи. Сите овие категории мора да се извршуваат за да имаме соодветна заштита на културните добра во музеите.

Заштитата претставува комплекс на активности и стандарди кои обезбедуваат отстранување или ублажување на дејството на факторите што предизвикуваат уништување на предметите и информациите што тие ги носат.

Почетокот на заштита на музејските културни добра се остварува со чинот на колекционирање. Но, потоа следи комплексот на активности, кои треба да бидат во согласност со меѓународните стандарди.

Во поглед на заштитата музејските културни добра може да се наоѓаат во две состојби, и тоа: во состојба на редовни нормални услови, кога се преземаат активности за обезбедување услови за продолжување на векот на траење на тие добра; и во состојба на вонредни услови, кога се појавуваат одредени ризици кои може да предизвикаат уништување или оштетување на добрата што се наоѓаат во музеите, а со тоа и уништување на информациите што тие добра ги носат.

Кога се работи за првата состојба, редовни нормални услови, тогаш се подразбира обезбедување микроклиматски услови во депоата и во изложбениот простор, имајќи ги предвид стандардите за температура (18-22°C), влажност (45-60%), силна светлост во зависност од видот на материјалот од кој е направен предметот (50/ 150/ 300 лукса) и УВ и инфра црвени зраци (75 $\mu\text{w/Lm}$). Исто така, покрај обезбедувањето на микроклиматските услови, се преземаат активности поврзани со заштитата од кражби, од пожари, од биолошки агенси, од поплави, од земјотреси и други колапси, од терористички напади, од војни и слично. Тука, во целост може да се согледаат десетте фактори за уништување на културните добра во музеите што ги има утврдено Канадскиот конзерваторски институт, а тоа се:

1. физичка сила;
2. кражби и вандализам;
3. дисоцијација;
4. пожар;
5. вода;
6. штетници;
7. загадувачи;
8. светло, ултравиолетово и инфрацрвено;
9. некоректна температура;
10. некоректна релативна влага .

Знаеме дека не може одеднаш да се преземат сите неопходни активности, па затоа е потребно да се определат приоритетите кои ќе овозможат ефикасно извршување на задачата на заштита на културните добра. Приоритетите треба да произлезат од процената на ризиците кои што може да ги погодат тие добра. Значи, одговорните стручни лица во музејските установи треба да направат процена на ризиците и на тој начин да ги утврдат своите приоритети.

Насоката треба да биде кон музејските предмети како културни добра, кон музејската документација во која е создаден вишок на вредност на човековиот ум и кон персоналот за нивно оспособување за правилно

извршување на поставените задачи од полето на заштитата на културните добра.

Сакаме да нагласиме дека во фазата кога предметите редовно се чуваат во музејската установа може да настане постепено уништување доколку не се преземаат одделни стандардни активности и доколку нема кадри со соодветно музеолошко образование. Во тој поглед, и документацијата може да страда или да не ги задоволува потребите кога е во прашање дисоцијацијата. Таа може да биде манифестирана во два вида, и тоа: прво, несоодветно дејствување (неблаговременно внесување на податоците, нечитко, неточно и сл); и второ, недејствување (несоздавање документација за културните добра во музеите). Инаку знаеме дека документацијата е суштинска за сите аспекти на музејските активности. Колекциите без адекватна документација не се вистински музејски колекции.

Кога е во прашање фазата на вонредни состојби, имајќи ги предвид десетте фактори на деструкција на културните добра, тогаш се очекуваат и поголеми последици по музејските предмети и документацијата. Во такви прилики настанува брзо уништување на добрата и одеднаш, брзо уништување и на документацијата. Грижата за заштита на културните добра, пред сè, припаѓа на институциите кои ги имаат тие добра. Но, и невладините стручни организации како што е Синиот штит, имаат етичка обврска да помагаат во заштитата на тие добра.

Во изминатиот период МНК Син штит заедно со ИКОМ и со ИКОМОС преземаше одредени активности поврзани со разни аспекти на заштитата на културните добра. Скоро секоја година во изминатиот период по 2002 година имавме форуми со различна тематика, како на пример: елементи за изработка на плановите за заштита (2007); за едукацијата на стручните лица во институциите од културата (2008); за депоата и заштитата (2011); за стратешките приоритети на музеите на Македонија (2012) и други. Од ова се гледа дека организираните форуми третираа прашања кои се однесуваа на заштитата на добрата и притоа до Министерството и до установите од културата беа испраќани заклучоците на форумите. Од некои заклучоци има и ефекти. На пример, почнаа активности за преуредување на депоата на некои музеи и слично. Но, од други нема. Меѓутоа, мора да бидеме упорни во изнесувањето на потребите и постојано да повторуваме за да се сфати дека работите мора да се менуваат. Свесни сме дека одеднаш не може да се разрешат сите потреби на институциите од културата, а со тоа и потребите на музејските установи.

Десетте фактори за уништување на културните добра во музеите што ги има утврдено Канадскиот конзерваторски институт тука се земаат во обзир. Имајќи го предвид горното, мора да се определат приоритетите за да се обезбеди заштита на културните добра во музеите. Од каде да се тргнува? Се разбира, од процената на состојбата и можниот ризик. За таа цел треба да знаеме:

- каква е општата безбедносна состојба?
- како се заштитени предметите во изложбениот простор?
- како се заштитени предметите во депоата?
- каква е состојбата со документацијата, нејзината заштита?
- што е причината за културните добра да се наоѓаат во состојба на ризик?
- недостиг на намештај?
- недостиг на техничка опрема?
- недоволно сознание што и како да се прави? (Едукација)
- недоволна иницијатива за тоа? (Одговорно раководството)
- недоволно разбирањето на авторитетите надвор од музејот?
- дали непримена на стандардите за водење на документацијата и сл.?

Секако, одделни музеи ги имаат надминато некои од горе наведените недостатоци. Но, повеќето се во неповолна ситуација. Би сакал да наведеме некои од приоритетите што може да се однесуваат на одделни музеи. Се разбира, секоја музејска установа сама си ги определува приоритетите, врз база на состојбите во кои се наоѓа. Но, тие мора да бидат поврзани со дел од следните насоки:

1. Ажурирање на плановите за заштита;
2. вежби и симулации;
3. процена на ризиците кои може да му се случат на музејот;
4. листа на приоритетни музејски културни добра;
5. обука на персоналот;
6. техничко опремување на депоите и изложбените простори за контрола на влага, топлина, светло;
7. унификација и дигитализација на документацијата;
8. размножување на документацијата во три примероци и дислокација;
9. насочување на средствата и активностите кон внатрешната музејска дејност;
10. почитување на професионалната етика.

Како заклучок можеме да констатираме дека некои работи од доменот на заштитата на културните добра во музеите на Македонија не функционираат од организациски и финансиски аспект. Затоа се наметнуваат како иницијативи следниве работи:

1. Можеби треба при Министерството за култура да постои стручно тело специјализирано за музејската дејност, односно за анализа на предлозите на проектите и нивното спроведување; и
2. Формирање конференција на директори која ќе расправа по заеднички актуелни стручни прашања за дејствувањето на музеите.

Библиографија:

1. *Be Prepared*, Guidelines for Small Museums for Writing a Disaster Preparedness Plan, Canberra, 2000.
2. Jutte, Bart: *10 Golden Rules of Project Risk Management*, 2014.
3. *National Standards for Australian Museums and Galleries*. Melbourne, 2008
4. *Preventive Conservation and Agents of Deterioration*. CCI.
5. *Ranking Risks: Rare to Certain, Negligible to Catastrophic*, 2008.
6. RE-ORG, version 1.0, 2011.
7. Tiano, Piero: *Biodegradation of Cultural Heritage: Decay Mechanisms and Control Methods*.